

Djelovanje u filozofiji A. Bauera

Ivan KOPREK

Sažetak

Polazeći od Bauerove studije o W. Wundtu (Wundtov metafizički sustav) koja se, između ostaloga, osvrće na ljudsko djelovanje, autor pronalazi priključak prema praktičnoj filozofiji i u njoj prepoznaje važne smjernice za dijalog sa suvremenim teorijama o temi: ljudsko djelovanje.

Klasična filozofska tradicija svjedoči da je djelovanje ili objašnjenje ljudskih čina ovisno o općim stavovima koji se odnose na ljudske osobe i to u njezinim specifično ljudskim osobinama – razumu i volji.

Unutar područja ljudske djelatnosti, a u odnosu na cilj djelovanja, već je Aristotel razlikovao tri temeljne djelatnosti: praktičnu, teoretsku i poetičku. Teoretskoj je djelatnost cilj spoznaja, poetskoj činjenje nekoga djela, praktična pak djelatnost ima cilj sama u sebi tj. u dobrom djelovanju (*eupraksia*).

Na toj je pozadini u novije vrijeme uočljivo zanimanje za filozofsku temu djelovanja pod naslovom »rehabilitiranje praktične filozofije«. ¹ R. Bubner u knjizi »*Handlung, Sprache und Vernunft*« žali što je u središtu zanimanja za praktičnu filozofiju sve do nedavno bilo istraživanje o normi a da je tema *djelovanje* ostalo tek po strani. On u tom smislu pozdravlja oživljavanje Aristotelove tradicije u filozofiji J. Rittera, ² prisjeća na sociološki pojam djelovanja u smislu tradicije sociologije M. Webera ³ te potiče oživljavanje zanimanja za djelovanje u analitičkoj filozofiji, primjerice u analitičara starije generacija kao što je Peter Th. Geach. ⁴ Takvu misao danas nastavljaju i noviji teoretičari o djelovanju prije svega D. Davidson ⁵ i P.M. Churchland. ⁶ No, u tim je pokušajima otvoren cijeli niz važnih problema, u prvom redu problem svijesti i slobode volje.

1 BUBNER, R., *Handlung, Sprache und Vernunft*, Frankfurt 1982.

2 RITTER, J., *Metaphysik und Politik*, Frankfurt 1969.

3 WEBER, M., *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (hrsg. v. WINCKELMANN, J.), Tübingen ⁴1973.

4 GEACH, P. Th., *Ascriptivism*, u *The Philosophical Review* 69 (1960), 221–225.

5 DAVIDSON, D., *Essays on Actions and Events*, Oxford 1980.

6 CHURCHLAND, P.M., *Matter and Consciousness*, Cambridge, Mass. 1984.

Nije nam cilj predstavljati Bauerovo shvaćanje Božjeg djelovanja, o čemu je sustavno i iscrpno raspravljao u *Naravnom bogoslovju*,⁷ ističući istinu da za svoj bitak stvorovi nužno trebaju Božje djelovanje. Pokušat ćemo tek samo prepoznati neke sastavnice u Bauerovim radovima (posebno u studiji *Wundtov metafizički sustav*⁸) koji se osvrću na ljudsko djelovanje te s time u svezi pronaći priključak prema novim rješenjima iz tradicije analitičke filozofije.

Poznavatelji Bauerovove filozofije tvrde da je studija *Wundtov metafizički sustav* njegovo najvažnije filozofsko djelo.⁹ Naime, u suočenju s Wundtom, Bauer se predstavio kao zreo filozof spreman ući u dijalog s drugim i za njegovo vrijeme najnovijim pokušajima filozofskoga doumljivanja.

Bauera su u sučeljavanju s Wundtom, prema vlastitim riječima, navela četiri posebna razloga: 1. Wundtovo poznavanje rezultata egzaktnih prirodnih znanosti. 2. Wundt je osnivač psihofizike ili fiziološke psihologije. 3. Wundt je po metodi pozitivist. 4. Wundtov je filozofski sustav zapravo tek samo preuređeni Kantov sustav.¹⁰ Očito je, dakle, da se Bauer osvrćući se na Wundtovu misao želio obračunati s pozitivizmom, psihologizmom i Kantovom filozofijom.

Vrijednost Wundtovih izvoda Bauer prepoznaje u njegovom razlikovanju između mišljenja i mehaničke asocijacije predodžbi. Tako hvali Wundtov stav kojim se ogradio od empirizma Lockova tipa. »Kad, dakle, Wundt« – piše Bauer – »protiv englezke škole apercepciju tako odlučno zagovara kao zgađanje specifično, bitno različito od asocijacije, čini nam se, da su ga samo njegova senzualistička i metafizička načela spriječila, da prizna apstrahovanje, kao elementarnu funkciju razuma, kao događanje bitno i specifično različito od osjećanja, kojim nastaje u svijesti našoj pojam – psihička tvorevina specifično i bitno različita od predodžbe«. ¹¹

Bauer priznaje da je Wundt ispravno opazio i oštroumno pokazao, da se pojedina počela našega duševnoga života, a nadasve predodžbe, ne smiju smatrati objektima, kao neki samostalni predmeti, nego da je riječ o djelovanju. Drugo je ipak pitanje, mogu li se ta unutarinja djelovanja shvatiti kao puka događanja tako da uopće nema objekta (subjekta) kao supstancijalnoga uzroka djelovanja. Wundtov stav, blizak nekim suvremenim izvodima u analitičkoj filozofiji, za Bauera stoji i pada s ispravim shvaćanjem volje, tj. slobode volje.

7 BAUER, A., *Naravno bogoslovje*, Zagreb 1892.

8 BAUER, A., *Wundtov metafizički sustav*, Zagreb 1897.

9 W. Wundt (1832.–1920.) – profesor psihologije u Heidelbergu i filozofije u Zürichu i Leipzigu – bio je osnivač prvoga *Instituta za eksperimentalnu psihologiju* na Sveučilištu u Leipzigu. Postao je znamenit po svojim istraživanjima s područja fiziologije i psihologije osjeta te zastupanju psihofizičkoga paralelizma u odnosu duha i tijela. Kao volutarist i aktualist, Wundt je zastupnik tzv. »induktivne metafizike« koja je bliska nekim pozitivističkim pozicijama u suvremenoj filozofiji.

10 Usp. KRIŽANIĆ, Z., *A. Bauer i njegova filozofija*, Zagreb 1986., 56.

11 *Isto*, 234.

Na tragu peripatetičko–skolastičke filozofske tradicije Bauer razlikuje: *actus voluntatis elicitus*, što je unutarnji čin volje, dakle samo htijenje, i *actus imperatus (a voluntate)* tj. htijeno djelovanje, koje može biti ili čisto psihičko (kao što je mišljenje) ili psihičko zbivanje. Čovjek može, primjerice, htjeti (i to je *actus voluntatis elicitus*) misliti i ne misliti, gledati i ne gledati, gibati se i ne gibati se (što su *actus imperati*). Iz toga ipak ne slijedi, da sama volja gleda ili da se giblje, kao ni to da su zakoni optike, po kojima se ostvaruje gledanje, zakoni volje. Upravo tako, zaključuje Bauer, ne slijedi da volja misli, ili da su zakoni mišljenja zakoni volje.¹²

Jesu li um i volja dvije stvarno ili samo virtualno od duše različite moći, o tome se može raspravljati; ali da je mišljenje i htijenje jedno te isto djelovanje, ne može nikako biti već stoga što jedno i drugo djelovanje ima svoj sasvim različit formalni objekt: istinu, naime, i dobro.¹³

Da volja utječe na mišljenje, o tome ne može biti sumnje. Do volje najprije stoji, hoćemo li misliti, te je mišljenje kao naše samosvjesno (slobodno) djelovanje ukoliko se ne obavlja čisto mehanički, zaista htijeno mišljenje. Do volje nadalje može stajati (i stoji!) cilj i tijek mišljenja; ona može odabrati predmet o kojemu ćemo misliti i odrediti mišljenju posebnu zadaću. U ovom je potonjem mišljenje tako u vlasti volje da ona može samovoljno njime upravljati. Možemo samovoljno (slobodno) odabrati bilo koju skupnu predodžbu ili pojmovnu cjelinu, možemo je razmatrati s ovoga ili onoga gledišta, možemo je ovako ili onako raščlaniti i stvarati o njoj različite sudove; jer sve ovo stoji do našega samovoljnoga izbora.

Wundt, prema Bauera, spontanost mišljenja pretvara u samovolju (slobodu), ono što vrijedi za *actus elicitus*, prenosi na *actus imperatus*.¹⁴ Određeni čin je voljan ako se načelo djelovanja nalazi u samoj osobi koja djeluje. Djelatelj ili činitelj mora imati »cognitio finis« odnosno mora priznati ili shvatiti cilj djelovanja – dobro.¹⁵

Bauer ispravno zaključuje da je Wundt voluntarist i psihološki determinist pa kao takav nije mogao nadvladati ni subjektivistički skepticizam naspram ljudskoga djelovanja i govora o ljudskoj osobi. Čovjek se kao osoba pokreće – koristeći svoje voljne i umne sposobnosti – do svojih ciljeva. Ljudska djela imaju svoju svrhu tj. cilj. Postoji stoga hijerarhija ljudskih čina u koju treba uključiti i čovjekov posljednji cilj – *finis ultimus*.

12 Isto, 247.

13 Usp. Isto, 219.

14 Usp. isto, 247–248.

15 Usp. KOPREK, I., Sloboda za dobro. Tomistička filozofija o slobodi u kontekstu jezično–analitičke recepcije, u *Filozofska istraživanja* (1994), 33–40.

Iz tih se tek naznačenih Bauerovih zamjedbi mogu izvući zaključci važni za konstruktivni dijalog s novim teorijama djelovanja, primjerice, u raspravi s D. Davidsonom, P.M. Churchlandom i drugim suvremenim analitičarima.¹⁶

THEORY OF HUMAN ACTS IN THE PHILOSOPHY OF A. BAUER

Ivan KOPREK

Summary

Looking at Bauer's study of W. Wundt ('Wundt's Metaphysical System') which among other things lays emphasis on human activity, the author finds a link toward practical philosophy and within it recognises important directions for dialogue with modern theories on the theme of human acts.

16 Usp. RUNGALDIER, E., *Was sind Handlungen? Eine philosophische Auseinandersetzung mit dem Naturalismus*, Stuttgart–Berlin–Köln 1996.